

*Смольницька О. О.,
кандидат філософських наук,
старший науковий співробітник відділу української філології
Науково-дослідного інституту українознавства МОН України*

СПЕЦИФІКА ТВОРЧО-КОМУНІКАТИВНОГО САМОВИЯВЛЕННЯ У ВИБРАНИХ ВІРШАХ КЕТРІН ФІЛІПС (1631/32–1664) – АНГЛІЙСЬКОЇ ПОЕТЕСИ ДОБИ РЕСТАВРАЦІЇ: ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

Анотація. Статтю присвячено аналізу вибраної творчості англо-вельсько-ірландської поетеси доби Реставрації Кетрін Філіпс. До уваги взято різні жанри. Для порівняння наведено зарубіжний контекст (у тому числі український) питання релігійного вибору, а також залучені український і польський контексти (традиція епітафій).

Ключові слова: переклад, комунікація, поезія, Реставрація.

Постановка проблеми. Жіноча поезія є об'єктом багатьох вітчизняних досліджень, причому також і в практичному (перекладознавчому аспекті), проте велика кількість англomовних авторок різних епох досі не відкрита в сучасній гуманітаристиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній українській науці вирізняються унікальні переклади та аналіз О. О'Лір американських поетес XVII – XX ст., починаючи з доби пуритан (Енн Бредстріт, бл. 1612–1672), причому більшість фемінінних постатей, за винятком Емілі Дікінсон, уперше введена перекладачкою в український контекст. Варто згадати компаративні дослідження М. Стріхи, С. Трош (Сластьон) та ін., присвячені західно-орієнтальним паралелям, гендерним проблемам у перекладознавстві тощо. Отже, актуальним є залучення нових імен до наукового обігу та їх порівняння з українськими аналогами. Зокрема, плідним матеріалом є лірика поетеси, перекладачки, видавця, салонної організаторки періоду Реставрації Кетрін Філіпс (далі – КФ, Katherine (Catherine) Philips, 1631 або 1 січня 1632–22 червня 1664). Ця поетеса належить трьом країнам: Англії (де вона народилася та сформувалась як індивідуальність), Вельсу (оскільки її чоловік, Джеймс Філіпс, був вельським парламентарієм, а також письменниця мала творчі контакти з тамтешніми культурними діячами) та Ірландії (де мандрувала в останні роки свого життя). Вплив КФ на британський фемінізм і культуру взагалі важко переоцінити, і в сучасній англomовній науці поетеса репрезентована досить широко, проте в українській гуманітаристиці майже не згадується. Її тексти являють собою цікавий матеріал для контекстуального аналізу, а також у практичному аспекті – для залучення різних комунікативних методик (наприклад, роботи в групах на перекладознавчих семінарах). Лексичні особливості віршів, ліричні постаті адресата (або адресатки) і адресанта (адресантки), полісемантичність, еволюція англійської мови, оригінальні поетичні знахідки сприяють в аудиторії виробленню вміння працювати з текстом.

Мета статті полягає у висвітленні особливостей вибраних поезій КФ різного жанру – епітафій, а також роздумів над темою дружби та кохання.

Поставлена мета передбачає **завдання:** 1) розглянути персоналію КФ в історичному, культурному, релігійному контекстах; 2) порівняти індивідуальний вибір поетеси з українськими аналогами, провести паралелі з видатними жінками в інших культурах; 3) здійснити поетологічний, лінгвістичний, біографічний аналіз вибраних віршів КФ, окресливши перекладацькі труднощі.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж проаналізувати постать власне КФ, слід звернути увагу на контекст. Характеризуючи епохи Ренесансу, бароко, класицизму, романтизму, модернізму, варто пам'ятати, що поетеси аристократичних або заможних (шанованих) кіл часто виступали не просто як власне творці, але й як організаторки мистецьких гуртків, салонів, причому професійних, тобто виявляли адміністраторський хист; були відомі також дипломатичною діяльністю (докладніше – [5]). З одного боку, XVII ст. в Англії було позначене патріархальністю: жінка не мала ні прав на майно (аналогічно – за вікторіанської доби), ні багатьох інших прав (як-от вступ до університету), розглядаючись переважно як матеріал для дітонародження [2, с. 90]. З другого боку, у цей час як реакція на антифемінізм (зрозуміло, не проголошений, але наявний) відбувається оновлення інтересу до жіночої освіти – зокрема, захисником прав «слабкої статі» виступав Джонатан Свіфт (1667–1745), який обстоював ідеї виховання, створення освітніх гуртків, а також вважав, що наставником юної жінки має бути чоловік (який також обиратиме інтелектуальне коло її спілкування). Памфлетист наполягав на розширенні тем бесід, тобто леді слід слухати й розмови про науку, політику, англійську, французьку, античну літературу тощо, причому чоловіки повинні добирати зрозумілі слова, а самій жінці для розвитку треба більше читати [2, с. 148]. Протиставляючи чесних дівчат світським дамам (чия репутація на той час була сумнівною), Дж. Свіфт оспівав чесноти в поезіях, де вивів ідеальну героїню із символічним іменем Стелла [2, с. 149]. Але специфіка салотворення й тематика поезій КФ, звичайно, випередила Свіфтові ідеї, і не лише через хронологію (бо, зрозуміло, Свіфт народився вже після смерті КФ). Тут відігравали роль і незалежні погляди КФ, і загальний контекст епохи, коли освічена жінка (причому не гетера чи куртизанка) знову постала в центрі уваги не лише як муза, але і як лідер. КФ сформулювала й довела своєю діяльністю те, що остаточно оформилося й розвинулося в Англії наприкінці XVII ст.

Біографічна довідка. Кетрін Філіпс народилася в сім'ї багатого купця (торгівця одягом) Джона Фолера (John Fowler), названа, очевидно, на честь матері. Зростала в пуританському оточенні. Отримала блискучу освіту, знання з французької

мови та літератури. До п'яти років майбутня поетеса вже знала Біблію [12] (що не було винятком у ту епоху, а також пізніше, у протестантських родин: аналогічно була вихована батьком Емілі Дікінсон (1830–1886, США, романтизм [3, с. 8]). Але КФ розірвала стосунки з пресвітеріанською церквою, в якій була хрещена та вихована, оскільки, на відміну від чоловіка й інших у своєму оточенні, мала роялістську позицію й підтримувала поетів-кавалерів; відомий її вірш, спрямований проти страти Карла I Стюарта (слід зазначити, що, як пояснюють англійські дослідники, позиція Джеймса Філіпса була небезпечною, і після закриття справ проти роялістів він раптом утратив свою посаду в парламенті та землі, які перейшли до цієї партії, ворожій йому [12]). У своїх поезіях КФ вітала Реставрацію. Створила жіноче «Товариство Дружби» (“Society of Friendship”, докладніше про нього – нижче). За життя була відома як перекладачка трагедій П'єра Корнеля, а вірші, присвячені подругам, писала під псевдонімом Орінда (Orinda) [8, с. 1]. Її широкі творчі та ділові контакти заслуговують на окреме дослідження.

Релігійні паралелі. Біографія КФ цікава й поєднанням релігійної та політичної самоідентифікації (що було притаманно католикам і пуританам в означений період; цьому часові передував період Марії Стюарт). Поетеса розірвала стосунки з пресвітеріанською церквою, в якій була хрещена та вихована, оскільки мала роялістську позицію й підтримувала поетів-кавалерів; відомий її вірш, спрямований проти страти Карла I Стюарта. Отже, мистецький крок став політичним актом. Своім учинком КФ певною мірою нагадує пізніших письменниць: наприклад, уже згадану Емілі Дікінсон, яка (за свідченням С. Павличко) єдина у своїй кальвіністській родині не прийняла хрещення [3, с. 9], маючи індивідуальну віру, та Лу Андреас-Саломе (1861–1937), адепта євангелічно-реформатської церкви: майбутня письменниця й психолог в юності довго відмовлялася від конфірмації (тобто свідомого визнання себе в цій вірі) з огляду на догматизм пастора, а також виразний індивідуалізм своїх переконань, і погодилася лише за наполяганням матері, проте знайшла компромісний варіант, конфірмувавшись не в Росії, а в Голландії, і таїнство відбувалося в іншого пастора, голландською мовою, не зрозумілою матері Лу [1]. Український приклад: Леся Українка, як відомо, погодилася на вінчання з Климентом Квіткою на прохання Олени Пчілки та з огляду на вимоги часу (треба зазначити, що в сучасній літературі юридично законним терміном «цивільний шлюб», тобто зареєстрований, підміняють ситуацію співмешкання, зв'язку)¹. І Лу Саломе, і Леся Українка погодилися на таїнство з пошани до старих батьків. В обох діячок виникла проблема зі статусом повноцінності в соціумі, оскільки у випадку Лесі Українки без вінчання шлюб не вважався законним, а у випадку Лу Саломе протестантська конфірмація означала офіційне визнання зрілості, свідомого християнства (приклади в скандинавській художній літературі – казка Г.-Х. Андерсена «Червоні черевички», п'єса Г. Ібсена «Пер Гюнт»). Конфірмовані не мали права жити з батьками й влаштовувалися на роботу як повноцінні члени суспільства. Недопущення до конфірмації вважалося ганьбою (художнє свідчення – у романі М. Андерсена-Ньоксьо «Дітте, дитя людське»), Данія).

Культурний контекст. С. Трош наводить цікаві факти щодо виявлення фемінінної творчості в період англійського бароко, характеризуючи тексти таким чином: «<...> листування між двома подругами вводить у поетичний обіг новий формат гендерних стосунків: жіночу дружбу. Сучасницею Дж. Вілмота, поетесою Кетрін Філіпс (Katherine Philips, 1632–1664) було створене жіноче поетико-політичне «Товариство Дружби» («Society of Friendship»). У творчості поетки мотив дружби стає єдиним можливим у стосунках жінок» [7, с. 97]. У примітці дослідниця пояснює характер «Товариства»: «Це альянс поетів і поетес, які перебували в товаристві під пасторальними псевдонімами. Учасники оспівували ідею платонічного кохання між жінками» [7, с. 97]. Проте діяльність і «Товариства», і власне творчості самої КФ не обмежувалися неоплатонізмом. Можна говорити про складний підтекст мистецької програми цих діячів: це й античний дискурс, наприклад, вплив Саффо за вікторіанської доби, і французький вплив (значною мірою підживлюваний традиціями й міфами Стародавнього Риму) – недарма КФ уславилася як перекладачка французьких віршованих трагедій П'єра Корнеля (що також позначилося на її творчому методі). Звідси прагнення гармонії, пасторальність, апеляція до природи (Nature), причому не просто літературна гра, а ґрунтовна інтелектуальна праця: наприклад, в епітафіях авторка досягає неприхованого трагізму, причому помітна відвертість почуттів. Акцент у сучасників КФ робився саме на творчих стосунках і самореалізації (так само – на Лесбосі в школі Саффо), і це резюме лишається в «чистому осаді» здійсненого аналізу. Можна стверджувати, що це «чиста» античність, а не *міф про античність*. Емоційність, пишність присвят не свідчать про реальну девіантність поведінки, оскільки передбачалися тогочасним етикетом (аналогічно – в українській епістолярії до ХХ ст. включно; так само й в англо-, франкомовному жіночому листуванні; цю тенденцію висміяв, зокрема, В. Теккереї у «Ярмарку суєти», наводячи патетично-неширі листи Беккі Шарп до Емілі Седлі; головний герой повісті Т. Шевченка «Художник» критикував «такі довгі, такі солодкі» листи в романі С. Ричардсона «Клариса Гарлов» тощо).

Лінгвістичний аналіз ключових понять у КФ: питання дружби. Інша проблема – етимологія псевдоніма КФ «Орінда» (Orinda). Імовірно, це ім'я походить від іспанського ого – «золото» [11] (< лат. aurum). Уперше це рідкісне для Англії ім'я запровадила саме КФ. Інший псевдонім – *Ефелія* (Ephelia), який належить анонімній подрузі поетеси (збірка “Female poems on several occasions written by Ephelia”, опубл. 1679). Етимологія незрозуміла, вважається, що це, імовірно, варіант імені Офелія (Ophelia) [10]. Варіанти написання імені: Ephélia, Ephelie, Ephélie, Éphélie. Це ім'я також рідкісне й поширене в колишньому франкомовному оточенні (штат Луїзіана, США, та креольські осередки) [10]. Якщо розвивати гамлетівський дискурс (Офелія – більш популярне ім'я завдяки В. Шекспіру, походить від середньовіччя. Ofelia, Ofellia, Ofilia, Ofillia [4, с. 156]), то виникає етимологія «допомога, надана у важкий час» [4, с. 156]. Подруга є для КФ музою, розрадою, а в прямому розумінні – допомогою, радою, (взаємо)підтримкою (можливо, у текстах має місце натяк на відомий лише обом біографічний факт), що

¹ Цивільний (світський) шлюб (реєстрація без вінчання, законна процедура) був запроваджений під час Французької революції; офіційну процедуру було створено для юридичного захисту прав жінок (така форма відрізнялася від, скажімо, конкубіату, де залежна сторона – наприклад, рабіня – не мала жодних прав). Таїнство вінчання коштувало надто дорого, що викликало збільшення кількості незаконних співмешкань і позашлюбних дітей – звичайно, безправних (ця проблема існувала в Україні до національної революції під проводом Богдана Хмельницького, а також в інших європейських країнах – наприклад, Шотландії, Ірландії або Данії до ХХ ст. включно; у художній літературі змальована в таких творах: «Примари» Г. Ібсена, «На віру» М. Коцюбинського тощо. До того ж в Англії (1653 р.) цивільний (зареєстрований чиновниками) шлюб запровадив Олівер Кромвель (як реакцію на «папізм»), але з Реставрацією це скасували. В італійському фільмі «Боккаччо-70» (перша новела, «Ренсо і Лучана») показані подвійні стандарти.

створює повноправність між адресаткою й адресанткою. З одного боку, поезія КФ справді фемінінна (як і заявлено в назві книги), з другого – не обмежується гендером, і обидві жінки постають універсальними, незалежними від статі (крайній вияв знеособлення й наголос на суто творчій реалізації здійснив Ш. Бронте, відповівши читачам і критикам роману «Джейн Ейр», що для них вона є ні чоловіком, ні жінкою, а просто автором). Тут можна навіть говорити про рівноправність, як у чоловіків (феномен, який в українській літературі продемонструють Леся Українка, О. Кобилянська та ін.), тобто це – партнерство. Таким чином, творчість КФ варто розглядати різноаспектно.

Поетологічний і культурологічний аналіз вибраних віршів. Епітафії. Як зазначають М. Стріха і С. Трош, жанр епітафії досі широко не висвітлений у вітчизняних студіях, у тому числі в компаративістиці (докладний дискурс цього жанру – [6]). В англійській літературі епітафією можна назвати медитативну анонімну поему-видіння кінця XIV ст. «Перлина» (“Perle”, 1212 рядків, середньоанглійська мова, уперше українською перекладено й прокоментовано мною – О. С.), в якій батько оплакує передчасно померлу дочку, але бачить її в раю. В англійському аспекті українськими вченими досліджено та перекладено епітафії Бена Джонсона (Benjamin “Ben” Jonson, 1572–1637) на смерть його сина й доньки, “On My First Son”; “On My First Daughter” (переклад М. Стріхи) [6]; вибрану лірику з циклу Джона Данна (Донна, John Donne, 1572–1631) “Holy Sonnets” (у моєму перекладі – «Благочестиві сонети» – О. С.), створеного після смерті його дочки та сина тощо. Досить часте створення епітафій зумовлюється високою дитячою смертністю до XX ст. включно. Особливо цікаво зіставити маскулітний (батьківський) погляд на трагедію з фемінітним (материнським). Також принципова відмінність уже проаналізованих епітафій полягає в тому, що оплакуваному КФ синові не було й шести тижнів, тоді як розглянуті адресат (семирічний первісток Бенджамін) епітафії Бена Джонсона, а також дванадцятирічна адресатка анонімної кримськотатарської епітафії XVII ст. на смерть ханової дочки Ферах Султан(-хани) (гіпотетичне авторство – сам батько цієї дівчини, Іслям Герай III, переклад М. Стріхи [6]), згідно з традиціями тодішньої доби, могли розглядатись як майбутні повноцінні члени суспільства, готові вступити в життя (із семи років дитину сповідають, бо вона більше не вважається безгрішною; 12-річна Ферах Султан сприймалась як наречена; аналогічно – матримоніальний вік у патріархальній Європі [6]). Дочка Бена Джонсона Мері приблизно того ж віку, що й Гектор Філіпс (прожила півроку). Отже, тут можна говорити про нереалізовані можливості дітей і несправджені батьківські / материнські надії. Зауважимо, що в жодному наведеному тексті епітафій немає тривоги автора (авторки) за потойбічну долю дітей: ліричний герой (героїня) та автор (авторка) певні, що душі вмерлих у раю. Таким чином, на перший план у поезіях виступає проблема подолання трагедії вже безпосередньо батьком (матір'ю).

1) “Epitaph: On Hector Philips. At St. Sith’s Church” («Епітафія: На смерть Гектора Філіпса, похованого в Церкві святої Осіти»). Перша епітафія авторки синові. **Версифікаційний нюанс.** Цікаво, що розмір цього вірша (можливо, несвідомо) у XX ст. використовує Вістен Г’ю Оден у поезії на смерть В.Б. Єйтса (опубліковано 1940 р.), а вже свідомо повторить Шеймас Гіні (Seamus Heaney, 1939–2013) у 1996 р. – на смерть свого творчого колеги Й. Бродського: “Audenesque (in memory of Joseph Brodsky)” (уперше українською перекладено мною [9] –

О. С.). Цей розмір (чотиристопний хорей) вважався призначеним для дитячих віршів, але використовувався в надгробній поезії (Єйтсом). Отже, можна стверджувати про тяглість використання цієї поетичної форми в англійській танатологічній ліриці: від КФ до Ш. Гіні.

Біографічний аспект. Первісток поетеси, Гектор Філіпс, помер у 1655 р. (за віршем, йому не було й шести тижнів); 1656 р. народилася Кетрін (Katherine), яка пережила матір. Дочку назвали або на честь матері, або, за традицією, на честь бабусі – тезки поетеси. Також подружжя взяло пасербицю, Френсіс Філіпс, якої не стало 1660 р., у віці дванадцяти з половиною років (на її смерть КФ теж створила епітафію; цей текст з огляду на обсяг статті тут не аналізується). Церква св. Осіти (в оригіналі St. Sith’s Church), або церква St Benet Sherehog, присвячена англійській святій Осіті (St Osyth, Osgyth, померла в VIII ст. н. е.), була лондонською пам’яткою з XI ст., згоріла під час Великої Пожежі й не відбудовувалася. Там похований не лише син Кетрін Філіпс, але й сама поетеса, її батько, бабуся та дідусь [11]. Отже, це родинний склеп.

У тексті натякається на можливість омріяного сина стати державним мужем (недарма Гектор народився в сім’ї парламентарія). Також це плач за спадкоємцем, продовжувачем роду. Це рефлексія над реалізацією, якій уже не судилося справдитися (*Too promising, too great a mind...* [3, с. 270]); у вірші акцентується на розумових, а не на власне душевних здібностях сина; тут виявляється й віра в розум, просвітницьку місію в освіченої, ерудованої поетеси. У творі постають теми скороминущості життя (юність і краса перетворюються на прах), Божого гласу, який може покликати душу будь-якої хвилини. Проблема для перекладу українською полягає в надзвичайній насиченості вже перших двох рядків: “What on earth deserves our trust? / Youth and beauty both are dust” [3, с. 270] (тобто чи варте щось на землі довіри, якщо вмирають юні). Далі авторка переконує саму себе у вірі в Бога. Текст відзначається поєднанням емоційності й точності, сакральною числовою символікою (цифра сім), яка цілком збігається з біографією поетеси: «Шлюб неплідним був сім літ, / І нарешті – син в одвіт; / Досконалий у красі, / Мав чесноти духу всі, / Та умер, болюча вість – / Не минуло й тижнів шість» [8, с. 1]. Освіченість поетеси виявляється в гадуванні Гермеса Трисмеріста (коментар нижче): «Хоч в алхіміка є хист – / Та незборний Трисмеріст» [8, с. 1], в оригіналі: “So the subtle alchemist, / Can’t with Hermes’ seal resist / The powerful spirit’s subtler flight” [3, с. 270]. Далі пояснюється, що дух, попри вміння алхіміка, не затримається на землі та рушить на Небеса: “Too promising, too great a mind / In so small room to be confined: / Therefore, fit in Heaven to dwell, / Quickly broke the prison shell” [3, с. 270]. Імплицитна символіка в цьому фрагменті досить цікава, бо дух може бути замкнений як у кімнаті (де стоїть труна), так і в самій домовині – на цвинтарі. Дух ламає (розбиває) як клітку *the prison shell: shell* – це дослівно «оболонка», «шкаралупа», «мушля». Отже, душа покидає окови (= тюрму) тіла й саму труну. Виникають асоціації: антитеза *tyagar* (тіло, труна) – *легкість* (душа, розум, думки – *mind*). Якщо взяти до уваги й варіант перекладу «мушля», то чисту християнську душу можна порівняти з перлиною (також біблійний символ). Окрім того, у трьох випадках (народження, поезія, алхімія) йдеться про творення. Можна створити людину, в алхімії – гомункула чи іншу субстанцію, викликати душу з небуття, але нічого вічного не існує. *Trismericist* – Гермес Трисмеріст (в оригіналі – «Гермесова печать (знак)», *Hermes’ seal*) –

синкретичне божество, але в тексті епітафії, за християнською традицією, засновник герметизму. Цьому автору приписувалися латиномовні праці з алхімії, медицини, астрології. В оригіналі зір (і лик) сина ставляться вищими за сонце, порівнюються з ним, а саван (*shroud*) порівнюється з хмарами, які заступають сонце (“*Buried in a morning cloud*” [3, с. 270]); тут обігруються інші значення: *shroud* – «пелена», «покров», у перекладі – «поволока» («Навіть сонячний кумир / Не славіш, ніж сина зір, / Спадкоємця в пелені, / Поволоковий мані» [8, с. 1]). У КФ можна простежити асоціативний ряд: сонце = син, саван = хмари, причому об’єднує ці асоціації синівський лик. Цікаво, що хмарини саме ранкові, тобто це можна зрозуміти також як туман або серпанок. Цим епітафія натякає на ранню смерть дитини.

2) “**On the Death of my First and Dearest Child, Hector Philips, born the 23rd of April, and died the 2nd of May 1655. Set by Mr. Lawes**” («На смерть моєї першої й найдорожчої дитини, Гектора Філіпса, народженого 23-го квітня і вмерлого другого травня 1655 року (*покладено на музику містером Ловзом*)»). Генрі Ловз (Ловс, Лоус, Henry Lawes, 1595 або 1596 – 1662) – англійський музикант і композитор доби бароко. Автор як духовних творів (церковної музики), так і світських (для придворних маскарадів). 1660 р., під час Реставрації, повернувся до королівської капели, створив гімн на честь коронації Карла II Стюарта. Ловзову творчість цінував Джон Мільтон (відомий сонет). Молодший брат, Вільям Ловз (1602–1645), теж був англійським музикантом і композитором доби бароко [8, с. 4].

Цей вірш цікавий символікою й паралелізмом: «По двічі сорок місяців – ось вік подружній мій, / Мій крик вінчало милістю укохане дитя. / Минуло сорок днів – дух одлетів легкий; / Зрадливий фатум людського життя!» [8, с. 3]. Лірична героїня не намагається додати стрункості стилю або імітувати красу (чи красивість: «Собі дозволю лиш потік незв’язних слів» [8, с. 4]), і тому щирий вірш являє чистий приклад сублімації. Проте на етапі страждання (ще не перебореного) вже очікується розгадка про сутність творчості, і цей здогад невтішна мати про себе висловлює так: «Єдина муза – плач, а біль – єдиний хисту дар, / А стогони – спів елегійний твій» [8, с. 4]. Знаючи, що синова душа незримо присутня в земній реальності, мати пропонує вмерлому немовляті діалог, тобто елегією стане відповідь душі, причому цей стогін (дитячу тугу за матір’ю) почує й збагне єдина, безпосередня адресатка. Отже, тут можливий натяк на самотність малого Гектора в раю, але й можливе спілкування двох душ. Отже, материнська творчість – плач і біль, а синова елегія – стогони. Проблема для перекладу створює остання строфа, що українською поетично звучить так: «Цей дар тобі – моє звертання до п’ятми, / До ранньої труни, де ти лежиш: / Од нені безутішної прийми / Як пам’ятник ти цей останній вірш» [8, с. 4]. В оригіналі наявна багатозначність: “An offering too for thy sad tomb I have, / Too just a tribute to thy early hearse; / Receive these gasping numbers to thy grave, / The last of thy unhappy mother’s verse” [4, с. 271]. Лексема *hearse* означає й «катафалк», і «мари», отже, викликає фунеральний візуальний образ. На емоційності та небажанні естетизувати власне страждання наголошує епітет *gasping* – від дієслова «задишатися». Слід розшифрувати згадані у вірші реалії. Зокрема, цей текст продовжує наявну в першій епітафії числову символіку. «По двічі сорок місяців...»: поетеса вийшла заміж у шістнадцятирічному віці, чоловіку було двадцять чотири (за уточненими даними). Тут наявне число сорок, сакральне в культурах різних

народів. Син не прожив і сорока днів, але душа його сорок днів буде на землі, невидимою, біля рідних. Мати поєднує в уяві біль пологів і біль творчості, творіння / народження і Танатос тут близькі. Крик болю перетікає в крик душі, з якого народжується поезія.

Чи можна простежити відповідні паралелі в сучасній КФ українській літературі? Це питання піднімали М. Стріха й С. Трош [6]. Як уже зазначалося [6], дослідження вітчизняних епітафій – досить проблематичне завдання. Зокрема, з огляду на анонімність або взагалі на незбереженість текстів, авторство яких належить або приписується гетьманам чи іншим представникам вищих верств (тут не береться до уваги жанр голосиння, оскільки належить фольклору), на сучасному етапі важко скласти цілісне уявлення про відбиття теми дитячої смерті в українській поезії барокової доби. Наприклад, невідомо, чи були складені епітафії (можливо, латиномовні) гетьманом І. Самойловичем на смерть його дочки або гетьманом І. Мазепою на смерть його двох дочок-немовлят (чи однієї; збережені лише поминальні записки), оскільки ці твори, як і багато з архівів, не дійшли до сучасників. Можна звернути увагу на польську лірику доби Ренесансу – наприклад, філософський цикл Яна Кохановського (Jan Kochanowski, 1530–1584) «Трени» (“*Treny*”, 1580, на смерть маленької дочки, Уршули, Urszula, та її сестри Ганни, Hanna) тощо, але вибір текстів для компаративного аналізу поки що лишається обмеженим. Отже, це окреме питання, яке вимагає ґрунтовного аналізу.

Інший жанр поезій КФ – вірші, присвячені питанням **дружби й кохання**. Тут показові два тексти, які можна вважати певним перегуком. Зокрема, вірш «**Проти Кохання**» (“**Against Love**”) позначений несвідомою протестантською символікою, оскільки кохання прямо порівнюється з ідолом, якому поклоняється закоханий: “Who to another does his heart submit, / Makes his own Idol, and then worships it” [2, с. 588]. Тут можуть виникати асоціації з численними язичницькими божествами, згадуваними в Старому Завіті (навіть демоном Астаротом – богинею Астартою), а також із відомим золотим тельцем. Недарма на початку вірша – звертання до Купідона, тобто також язичницького божка, – і далі наголошується на фальші пропонувананих ним утіх, причому опис нагадує маскарад: “Hence Cupid! with your cheating toys, / Your real Grievs, and painted Joys, / Your Pleasure which itself destroy” [2, с. 587]. Багатозначні епітети важко відтворювати одним словом українською. Зокрема, *cheating* значить «оманливі» (*toys* може означати не лише «іграшки», але й «забавки»), протиставлені *real Grievs* («справжнім (правдивим) Стражданням (Гризоті, Мукам...»), and *painted Joys* – тобто тут натяк на маскири або грим (і навіть на яскравих екзотичних птахів, папуг). Опис коханців (закоханих, *Lovers*) підсилений згадуванням лихоманки, гарячки (*fevers burn*), а також полісемантичним словом *rave* («марення», «маячня», але й «захоплення»; дієслово означає «захоплюватися», але й «шаленіти», «лютувати», «казитися», «біснуватися»). Це й невідповідний душевний стан закоханого, і можливі відхилення в поведінці. Шал, безумство = закоханість = творчість – формула, відома у світовій літературі. Можливо, авторка натякає на куртуазну традицію, зокрема, роман про Трістана й Ізольду: розлучений із коханою Трістан певний час був божевільним, ховаючись у лісах (аналогічно – король-поет, герой ірландської скелі «Безумство Сівній»). Розширюючи цю версію, можна згадати поширену в східній (у тому числі тюркомовній) середньовічній літературі арабську пару Лейлі (Лайлі) і Меджнун (Маджнун),

де ім'я героя означає «безумний», навіть «одержимий». Прикметно, що Сивніа, Тристан і Маджнун були поетами, сублімуючи страждання. Узам (кайданам, *shackles*) кохання КФ протиставляє дружбу, підсумовуючи, що в таких стосунках душа не відчуває raptures (захвату, екстазу), але не потерпає від цього (“He feels no raptures which are joys diseases’d, / And is not much transported, but still pleas’d” [2, с. 588]).

Інший текст, «Друг» (“A Friend”), являє собою максими – своєрідні медитації про дружбу. Наприклад, друга частина, як і попередньо аналізований вірш, протиставляє дружбу й флірт: «Честь, гідність – ось по суті справжній друг, / Не тільки залицяльник, що зітха: / Це власний присуд з вироком, а дух / Не дозволя й приховано гріха. / Де дружби слово – там у славі честь; / І той не друг, якщо не гідним есть» [8, с. 6]. В оригіналі початок строфи навіть не стільки текстуальний, скільки контекстуальний: “Essential honour must be in a friend, / Not such as every breath fans to and fro” [1, с. 212], бо описує картину зітхань кавалерів, а слово *fans* викликає асоціації і з поняттям залицяльників, і, омонімічно, з дамськими віялами, *fans* (чий порух також нагадує зітхання). Інші символи – дзеркало й кристал (часто згадувані КФ в інших творах). Виникає асоціація з прозорістю, ясністю (а отже, правдивістю), що авторка й розвиває: «Всі образи ховає тьмянний вир, / Та друг – суперник ясності дзеркал: / Це не затьмарять лестошів узір / Або струмків прозорчастий кристал. / Вульгарним душам дружби не збагнуть; / Поети й друзі щирі мають суть» [8, с. 6–7]. В оригіналі – точніше й більш афористично, нами виділені натяки на прозорість: “Thick waters show no images of things; / Friends are each other’s mirrors, and should be / Clearer than crystal or the mountain springs, / And free from clouds, design, or flattery. / For vulgar souls no part of friendship share; / Poets and friends are born to what they are” [1, с. 212]. У кодї після третьої частини КФ прямо ототожнює поетів і друзів, яким дано пізнати істинну сутність дружби. Отже, поезія й правдивість тут близькі поняття.

Висновки. Таким чином, здійснений аналіз виявляє складність і багатоаспектність лірики КФ, виразний релігійний і алегоричний зміст, але водночас і простоту афористичного стилю, запровадження нової тематики (відмову від земного кохання й оспівування дружби), алюзійність і вимоги до знання освітнього контексту змальованої у віршах досліджуваної доби (зокрема, це демонструють епітафії синові), а також особливу комунікативність поезій. Біографічний та історико-культурний аналіз вимагають фактичного розшифрування окремих реалій, згадуваних у віршах (наприклад, згадка про церкву св. Осіти). Полісемантичність ужитої в оригіналі лексики нагадує «принцип айсберга», так само як і компактність англійської мови створює додаткові задачі для відтворення не лише змісту, але й форми українською. Робота має перспективу продовження з огляду на перспективність компаративного аналізу віршів КФ та її сучасників, а також українських і польських поетів бароко.

Література:

- Гармаш Л. Лу Саломе (удивительная история жизни и приключений духа Лу фон Саломе) / Л. Гармаш [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nietzsche.ru/biograf/litera/lusalome/>.
- Лабутина Т. Воспитание и образование англичанки в XVII веке / Т. Лабутина. – СПб. : Алетейя, 2001. – 247 с. – (Pax Britannica).
- Павличко С. Емілі Дікінсон: поезія скептичного ума / С. Павличко // Дікінсон Е. Лірика / Емілі Дікінсон : 3 англ. / Упоряд. та передм. С. Павличко. – К. : Дніпро, 1991. – С. 8–9.
- Рыбакин А. Словарь английских личных имен : 4000 имен / А. Рыбакин. – 3-е изд., испр. – М. : ООО «Изд-во Астрель» : ООО «Изд-во АСТ», 2000. – 224 с.
- Смольницька О. Символ східної жінки-лідера у поетичній збірці Віри Вовк «Жіночі маски» (крос-культурний аспект) / О. Смольницька // Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Філологія. – 2016. – Вип. 15. – С. 54–65.
- Стріха М. Про одну репліку пізньої римської поезії в Англії та в Криму в XVII столітті / М. Стріха, С. Трош // Слово і час. – 2016. – № 10. – С. 85–92.
- Трош С. Еволюція гендерного дискурсу в британській поезії кінця XVII – початку XVIII ст. / С. Трош // Іноземна філологія. – 2016. – Вип. 129. – С. 97.
- Філіпс К. Вибрана лірика у перекладах Ольги Смольницької / Кетрін Філіпс. – Автор. комп. набір. – 2017. – 8 с. (З неопублікованого архіву О. Смольницької).
- Шеймас Гіні. У стилі Одена / З англійської ірландської поезії. Переклади Ольги Смольницької. 11.05.2014 By Dia_litera [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://alarum.l6mb.com/2014/05/z-anglomovnoyi-irlands-koyi-poeziyi/>.
- Given Name EPHELIA [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.behindthename.com/name/ephelia/submitted>.
- Given Name ORINDA [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.behindthename.com/name/orinda>.
- Perdita woman: Katherine Philips [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://web.warwick.ac.uk/english/perdita/html/pw_PHIL01.htm. Джерела ілюстративного матеріалу:
- Philips K. A Friend / Katherine Philips // Specimens of the British Poets / Ed. Thomas Campbell. – London : John Murray, 1844. – P. 212.
- Philips K. Against Love / Katherine Philips // Minor Poets of the Caroline Period / Ed. George Saintsbury. – Oxford : Clarendon Press, 1905. – P. 587–588.
- Philips K. Epitaph: On Hector Philips. At St. Sith’s Church / K. Philips // Early Modern Women’s Writing / Ed. Paul Salzman. – Oxford : Oxford University Press, 2000. – P. 270.
- Philips K. On the Death of my First and Dearest Child, Hector Philips, born the 23rd of April, and died the 2nd of May 1655. Set by Mr. Lawes / Katherine Philips // Ibid. – P. 270–271. © Переклад Ольги Смольницької, 2017.

Смольницька О. А. Специфіка творчески-коммунікативного самовираження в избраних стихотвореннях Кетрін Філіпс (1631/32–1664) – англійської поетеси періода Реставрації: перекладоведческий аспект

Анотація. Стаття посвящена аналізу избранного творчествa англо-уэльско-ирландской поетеси эпохи Реставрації Кетрін Філіпс. Во внимание приняты разные жанры. Для сравнения приводится зарубежный контекст (в том числе украинский) вопроса религиозного выбора, а также введены украинский и польский контексты (традиция эпитафий).

Ключевые слова: перевод, коммуникация, поэзия, Реставрация.

Smolnytska O. The specifics of creative and communicative expression in the selected poems by the English woman-poet of the Restoration Katherine (Catherine) Philips (1631/32–1664): the translation studies aspect

Summary. The article has been devoted to the analysis of the selected works of the English-Welsh-Irish woman-poet of the Restoration period who is Katherine Phillips. The different genres are emphasized. The context of foreign (including Ukrainian) question of religious choice is compared, and the Ukrainian and Polish contexts (the tradition of epitaphs) are also given.

Key words: translation, communication, poetry, Restoration.